

CZU: 376:[34.04:342.733](478)

EDUCAȚIA INCLUZIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REPERE LEGISLATIV-REGLATORII ACTUALIZATE ȘI INEGALITĂȚI PERPETUATE

Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Svetlana GUȚU*

Universitatea de Stat din Moldova

*Curtea Supremă de Justiție

În articol este abordată problematica educației incluzive la diverse stadii de școlarizare în Republica Moldova, fiind subliniat decalajul dintre prerogativele legii și malpraxisul educațional. Sunt analizate unele inegalități sociale generate de practici non-incluzive din învățământul profesional, care au repercusiuni asupra integrării sociale și profesionale a persoanelor cu nevoi educaționale speciale. De asemenea, după o investigare a legilor de bază și a funcționării acestora în anumite contexte, autorii recomandă o serie de măsuri urgente care trebuie luate, pentru a preveni încălcările drepturilor omului referitoare la învățatură și obținerea unei meserii.

Cuvinte-cheie: *educație incluzivă, documente de politici, malpraxis, învățământ vocațional, persoane cu necesități speciale, drepturile omului.*

INCLUSIVE EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: LEGISLATIVE REGULATORY UPDATED BENCHMARKS AND INCREASED INCENTIVES

The article addresses the issue of inclusive education at various stages of schooling in the Republic of Moldova, highlighting the gap between the prerogatives of the law and the poor educational practices. The social inequalities generated by the non-inclusive practice of vocational education are also addressed, which has a repercussion on the social and professional integration of people with special educational needs. Also, after conducting an analysis of the basic laws and their functioning in certain contexts, the authors recommend a series of urgent measures to be taken to prevent human rights violations in order to learn and gain a profession.

Keywords: *inclusive education, policy papers, malpraxis, vocational education, people with special needs, human rights.*

Introducere

Promovarea educației incluzive prin politica socială și educațională a statului Republica Moldova și prin sporirea practicilor pedagogice de succes nu mai este o noutate de mai bine de două decenii. Experiența inter-națională, la nivel politic și practic, a încurajat, dar și a obligat, într-un anumit fel, să se respecte drepturile fiecărui om, indiferent de starea lui fizică, pentru a fi ajutat să se realizeze ca persoană, la nivel social și comunitar. Prerogativele legislative au avut și au în continuare un impact enorm asupra persoanelor cu dizabilități, iar domeniul educațional este cel care se impune, prin rolul său prioritar, reclamând diverse rigori și interacționând multiaspectual cu varii sfere ale vieții. Vom trece rezumativ în revistă câteva legi deosebit de importante, în opinia noastră, care au servit drept repere funcționale de sprijinire a copiilor cu CES și a familiilor acestora, pentru integrarea în societatea moldovenească și reabilitarea lor socioemoțională, în primul rând. Susținem ideea ilustrului pedagog român G.Albu, potrivit căreia „trăim vremuri care ne dovedesc faptul că nu numai somnul rațiunii naște monștri, ci și somnul sufletului” [1, p.39].

Cadru legal

Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr.60 din 30.03.2012 [2], reglementează drepturile persoanelor cu dizabilități, în vederea incluziunii sociale a acestora, garantării posibilității participării lor în toate domeniile vieții fără discriminare, la un nivel identic cu ceilalți membri ai societății, având ca bază respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (art.1). Scopul acesteia, în sensul art.3 alin.(1), fiind stabilirea garanțiilor, protejarea și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și ale familiilor acestora. Totodată, potrivit art.28 alin.(1), în scopul oferirii unor posibilități reale de educație a copiilor cu dizabilități de vârstă preșcolară și acordării ajutorului necesar vizând reabilitarea lor, Ministerul Educației și autoritățile administrației publice locale creează în instituțiile preșcolare condiții favorabile pentru aflarea în ele a acestor copii.

Iar în conformitate cu art.29 alin.(1) din actul normativ sus-menționat, persoanele cu dizabilități urmează studiile generale, studiile medii de specialitate și studiile superioare în instituții de învățământ, în modul stabilit de Guvern. Alineatul (2) al aceluiași articol prevede că, în vederea asigurării accesului copiilor cu dizabilități la serviciile educaționale, aceștia sunt asigurați, în caz de necesitate, cu cadre didactice de sprijin/asistenți personali/alte servicii de suport și/sau cu adaptare rezonabilă, beneficiind de burse sociale, potrivit alin.(6), în condițiile legislației în vigoare. Prin prisma alin.(7), statul garantează plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști cu dizabilități, care au absolvit instituții de învățământ superior și mediu de specialitate cu finanțare bugetară.

Potrivit art.32 alin.(2) din aceeași lege, pregătirea profesională, ridicarea nivelului profesional și instruirea persoanelor cu dizabilități se realizează sub diferite forme, inclusiv învățământ de zi, învățământ seral, învățământ cu frecvență redusă, învățământ la distanță, învățare individuală, învățare în cadrul grupurilor, în clase speciale și conform planurilor de învățământ individuale, inclusiv instruirea la domiciliu sau în cadrul programelor de educație nonformală. Am parcurs *in extenso* această lege crucială, deoarece constatăm și semnalăm extinderea ei pentru toate treptele de învățământ și necunoașterea/nerecunoașterea, poate, a acesteia, din păcate, de funcționarii de diverse ranguri, nemaivorbind de cetățeanul de rând.

Prin Hotărârea Guvernului nr.723 din 08.09.2017 [3] a fost aprobat **Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, pentru anii 2017-2022**, în scopul executării prevederilor art.2 din Legea pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr.166 din 9 iulie 2010 [4], și ale Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr.60 din 30 martie 2012. În concordanță cu pct.5 al acestui Program, implementarea va asigura respectarea drepturilor și participarea persoanelor cu dizabilități în societate, va crea oportunități mai bune de incluziune socială, contribuind astfel la realizarea, de către Republica Moldova, a angajamentelor naționale și internaționale asumate, în contextul obiectivelor strategice în domeniul asigurării drepturilor omului. Potrivit pct.14. al actului normativ sus-menționat, în urma analizei situației au fost constatate o serie de aspecte particulare, care influențează incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, printre care: insuficiența măsurilor de protecție socială a persoanelor cu dizabilități în comunitate; accesul redus al persoanelor cu dizabilități la servicii medicale, de abilitare și reabilitare de calitate; rata scăzută de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități ca rezultat al pregătirii profesionale deficitare, lipsei serviciilor de reabilitare profesională, lipsei locurilor de muncă acomodate rezonabil la necesitățile persoanelor cu dizabilități; participarea redusă a persoanelor cu dizabilități la viața politică, publică și culturală etc. Unul dintre obiectivele esențiale, în domeniul educației, cuprinse la pct.56 al Programului îl constituie *asigurarea dreptului la educație de calitate a copiilor și tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități în instituțiile de învățământ în condiții de egalitate cu ceilalți* [5].

În **Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”** se constată că impedimentele care stau în calea implicării indivizilor în educație sunt diverse, nu se exclud, ba chiar se pot amplifica reciproc, intensificând descurajarea indivizilor și a familiilor acestora de a participa la procese educaționale la toate nivelurile. Natura transversală a acestor bariere a stat la baza stabilirii mai multor obiective specifice, menite să crească gradul de participare și accesul la educație pe parcursul întregii vieți. Un loc aparte îl constituie Obiectivul specific 1.6. Promovarea și asigurarea educației incluzive la nivel de sistem educațional, astfel încât să se realizeze o creștere anuală cu cel puțin 10% a ratei de acces al copiilor cu cerințe educaționale speciale la educație, care include multiple acțiuni prioritare, inclusiv armonizarea cadrului normativ național de dezvoltare a educației incluzive cu politicile și normele europene în domeniu, în vederea asigurării accesului la o educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr sau adult, inclusiv pentru persoanele cu cerințe educaționale speciale etc. [6, p.42].

De asemenea, în corespundere cu prevederile **Codului Educației al Republicii Moldova** [7], stipulate la Capitolul VI, art.32, „învățământul pentru copiii și elevii cu cerințe educaționale speciale este parte integrantă a sistemului de învățământ și are drept scop educarea, reabilitarea și/sau recuperarea și incluziunea educațională, socială și profesională a persoanelor cu dificultăți de învățare, de comunicare și interacțiune, cu deficiențe senzoriale și fizice, emoționale și comportamentale, sociale”.

Contexte praxiologice locale

Astfel, dacă la nivelul grădiniței și al școlii generale starea de lucruri s-a schimbat și s-a îmbunătățit în mod sensibil, în majoritatea cazurilor, atunci la nivelul învățământului vocațional și post-secundar, dar și cel

superior, semnalăm încă probleme destul de alarmante. Dacă în instituțiile cu profil pedagogic (atât colegii, cât și universitățile) situația s-a ameliorat și cadrele manageriale și didactice au fost formate și sensibilizate, inclusiv prin intermediul diferitelor inițiative din proiectele cu sprijin internațional, la celelalte profiluri (de altfel, foarte multe) situația rămâne îngrijorătoare, chiar semnalându-se cazuri tot mai frecvente de sfidare a celor mai elementare drepturi de integrare a elevilor și studenților cu CES. Anume aceste probleme și vor servi ca obiect de analiză științifică în tezele comunicării noastre, în speranța sensibilizării diverselor instanțe, întru urgentarea elaborării unor acte reglatorii explicite pentru instituțiile vizate mai sus. Or, obligativitatea educației incluzive doar la nivelul învățământului obligatoriu sau chiar și la cel liceal nu este deloc suficientă, problema în cauză rezolvându-se doar parțial.

Am fost motivate să abordăm acest subiect și prin prisma unui caz concret de hărțuire a unui copil cu CES și a părinților acestora, și anume: la un colegiu de medicină dintr-un centru raional, caz pe care am încercat foarte insistent să-l soluționăm, dar fără succes. Deci, articolul nostru se bazează pe analiza situației enunțate, deoarece am chestionat diferiți actori educaționali, care, până la urmă, justificau excluderea acestui copil, din cauza că încă nu există o lege specifică, pentru acest tip de școală; or, după cum s-a exprimat persoana de la instanța responsabilă, „încă nu au fost aprobate anumite decizii, de către minister, cu referire la educația incluzivă”.

Integrarea socială a copiilor cu CES este condiționată în mod direct de însușirea unei meserii/specialități de către aceștia, iar consecințele incluziunii se pot vedea și materializa anume prin manifestarea/insertia, fără bariere, pe piața muncii.

Pornind de la axioma milenară a educației: „Dacă nu poți ajuta cuiva, cel puțin nu-i dăuna”, la începutul secolului al XXI-lea, într-o țară, care se află în proces de integrare europeană și care a ratificat toate legile internaționale cu privire la respectarea drepturilor și securizarea persoanelor cu dizabilități, dar a și adoptat propriile legi, destul de progresiste, se sfidează cele mai elementare norme de atitudine și se încalcă legea cu privire la educația incluzivă și la abordarea democratică a situației unui copil, astfel normele europene actuale fiind sfidate, în primul rând, de către managerul principal.

La nivel de politici, după cum am demonstrat, lucrurile stau destul de bine, dar în practica educațională se atestă inegalități crase de șanse în accesul la educație, în cazul copiilor cu nevoi speciale. Sistemul educațional din țară oferă o gamă limitată de oportunități favorabile de dezvoltare intelectuală, fizică, culturală pentru copiii cu nevoi speciale. În prezent, din 1340 de instituții, doar 77 au fost dotate cu rampe de acces și grupuri sanitare speciale. Constatăm că atât cadrele didactice, cât și părinții nu au pregătire specială pentru a integra social copiii cu nevoi speciale. Datele UNICEF arată că 41% din părinți și circa 50% din profesori nu ar accepta ca elevii cu nevoi speciale să fie integrați în școli obișnuite. Ministerul Educației și-a propus să integreze în școlile generale încă 30% din numărul total de copii cu dizabilități. În scopul asigurării șanselor egale la serviciile de educație și la serviciile sociale, prin prisma necesității eficientizării cheltuielilor publice, Ministerul Finanțelor estimează cheltuielile necesare pentru prestarea serviciilor de educație incluzivă, în dependență de numărul de beneficiari cu cerințe educaționale speciale, tipul de serviciu, unitatea administrativ-teritorială [8].

După cum afirmă A.Cara, în studiul IPP, „recunoașterea oficială și garantarea egalității șanselor la educație și protecție socială, oferite prin legislație, nu sunt condiții suficiente pentru eliminarea inechităților în domeniu. Disparitățile socioeconomice între diferite medii și categorii sociale rămân a fi o sursă de inegalitate. Realitatea atestă, în multe școli, un sistem segregacionist de educație, moștenit de la modelul sovietic, statutul școlii fiind determinat de succesele academice ale copiilor, ceea ce presupunea promovarea copiilor cu o reușită școlară bună” [9, p.13]. Acest lucru este valabil și pentru școlile de cultură generală, și pentru colegiile care, deseori, discriminează astfel de copii, invocând anume acest raționament.

Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului, pentru anii 2011-2015, și Planul consolidat de acțiuni pentru sectorul educației (2011-2015) au avut ca obiective prioritare: modernizarea sistemului educațional din Republica Moldova, în scopul asigurării unei dezvoltări umane durabile, prin asigurarea accesului echitabil și nediscriminatoriu la studii de calitate, la toate nivelurile de învățământ; asigurarea unei educații preșcolare, primare și secundare de calitate, pentru toți copiii, prin dezvoltarea unor școli prietenoase copilului și extinderea practicilor educației incluzive. Un rol crucial în implementarea educației incluzive revine Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova, pentru anii 2011- 2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului R. Moldova nr.523 din 11.07.2011. Educația incluzivă, în sensul acestui Program, prevede

schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional, pentru a răspunde diversității copiilor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor, în contexte integrate și medii de învățare comună [5].

În conformitate cu rezultatele unui studiu Keystone, „profesorii au menționat că se confruntă cu diverse probleme în procesul de educație incluzivă, printre care: disconfortul psihologic (cauzat de stres, milă pentru copiii cu CES); volumul foarte mare de lucru, care este foarte puțin salarizat și care, deseori, se soldează cu rezultate ne semnificative; lipsa materialului didactic și a rechizitelor; neachitarea transportului sau lipsa unui mijloc de transport pentru profesorii care instruiesc copiii cu CES la domiciliu. Pentru rezolvarea acestor probleme este necesară crearea unui buget special pentru educația incluzivă, atât la nivel de instituție școlară, cât și la nivel de APL” [10, p.59].

De altfel, între școlile non-incluzive și cele cu practici incluzive există o diferență între atitudinea pe care o manifestă administrația școlii și cadrele didactice față de copiii cu dizabilități, dar și față de părinții acestora; respectiv, primele generează inegalități evidente de șanse. În primul caz, poziția personalului școlii este nepăsătoare, iar în școlile incluzive, din contra, comportamentul este responsabil și binevoitor. Unii părinți afirmă că administrația școlilor, în care nu se practică educația incluzivă, încurajează părinții să-și instituționalizeze copiii sau, în cazul în care copiii sunt integrați în instituția școlară, solicită profesorilor să nu-i implice în activitățile de instruire. Din domeniul învățământului general obligatoriu avem destul de multe informații și date, făcute publice, dar din cel vocațional acestea lipsesc, de aceea și se atestă numeroase cazuri de încălcare a dreptului tânărului de a însuși o meserie alături de alți semeni.

O condiție primordială, întru depășirea inegalităților în educație, este implementarea PEI, care facilitează munca profesorului, dar și a angajaților centrelor de resurse pentru educație incluzivă, în procesul de instruire a copilului cu CES, practică ce merită a fi extinsă și la învățământul vocațional, cu atât mai mult că avem deja suficiente persoane-resursă formate și care pot multiplica experiența lor.

Un alt factor important constă în funcționarea echipelor multidisciplinare, care au un rol esențial în școlile unde se desfășoară procesul de educație incluzivă. Echipa multidisciplinară monitorizează permanent frecvența și reușita copilului cu CES. Orice schimbare în PEI se realizează cu acordul echipei multidisciplinare și al consiliului profesoral. Membrii echipei pregătesc/instruiesc profesorii, cu referire la copiii cu CES, îi conving să lucreze cu copiii cu CES, conform PEI. Principalele dificultăți, cu care se confruntă echipa multidisciplinară, constau în lipsa unor specialiști (de exemplu, logopezi; lipsa materialului didactic (literatură, materiale ilustrative, modele de sarcini etc.)) pentru copiii cu diferite tipuri de dizabilitate; nesalarizarea specialiștilor, pentru activitățile pe care le realizează, în calitate de membri ai echipelor multidisciplinare. Și această practică merită să fie preluată, cât mai curând posibil, de școlile profesionale și colegii.

Un rol considerabil în școlarizarea copiilor cu dizabilități revine insistenței părinților și centrelor de educație incluzivă. Centre de educație incluzivă s-au deschis doar acolo unde au fost demarate proiecte. Astfel, acolo unde există un centru de resurse noi nu vedem probleme, fiindcă copilul este ajutat și după finalizarea orelor. Integrarea copiilor în instituțiile unde nu au fost create servicii este o provocare. De exemplu, bugetul pentru anul 2014 includea 35,7 milioane de lei pentru educația incluzivă, din care pentru crearea și dotarea centrelor de resurse pentru educație incluzivă erau prevăzute doar 65,0 mii de lei. Mijloacele financiare au fost distribuite, pe raioane, în funcție de numărul de instituții de învățământ secundar general. Pentru anul 2014, în buget au fost prevăzute 32,0 milioane de lei pentru asigurarea copiilor cu CES cu cadre didactice de sprijin. Mijloacele financiare pentru salarizarea cadrelor didactice de sprijin au fost distribuite, în funcție de numărul instituțiilor de învățământ secundar general (40%) din fiecare UTA, în dependență de situația de la sfârșitul anului 2012. Și aici, din păcate, învățământul vocațional nu este cercetat și nu avem nicio informație.

Inechitatea educațională este favorizată deseori și de atitudinile părinților celorlalți copii din clasă față de copiii cu CES. Potrivit opiniei majorității părinților, intervievați de Keystone, părinții celorlalți copii nu au o atitudine pozitivă față de faptul că alături de copilul lor învață și copilul cu CES. Unii părinți refuză ca odrasla lor să stea în bancă cu un copil cu CES, „fiindcă învață rău”. Din experiența celor intervievați, părinții copiilor sănătoși își motivează reticența prin următoarele argumente: comportamentul copiilor cu dizabilități îi stresează pe cei sănătoși; profesorul acordă o bună perioadă de timp copilului cu CES, în detrimentul celorlalți colegi de clasă; copiii cu CES fac gălăgie [10, p.57]. Ca și în cazul copiilor, maturii sunt mai toleranți față de copiii cu probleme locomotorii și mai puțin toleranți față de cei cu probleme de intelect. Însă, în școlile profesionale și în colegii copiii sunt destul de mari și nu mai pot fi atât de afectați de această situație. Dimpotrivă, se pot implica în sprijinirea copiilor cu CES.

Cadrele didactice de sprijin contribuie în mod esențial la depășirea inegalităților și inechităților în educația copiilor cu CES. Însă, numărul acestora la scara întregii țări este mai mult decât simbolic, iar la capitolul analizat de noi lipsesc cu desăvârșire. Analiza datelor identifică o tendință pozitivă în dezvoltarea serviciilor de suport. Astfel, numărul cadrelor didactice de sprijin, angajate în școlile generale, a crescut de la 100 de cadre didactice de sprijin, în anul 2012, la 360, în anul 2013. De asemenea, menționăm o tendință pozitivă în crearea centrelor de resurse. Dacă în anul 2012 în instituțiile școlare funcționau 35 de centre de resurse, atunci în anul 2013 erau deja 250 de centre de resurse. Toate acestea, raportate la numărul total de instituții preuniversitare, denotă o realitate cu șanse minime de asigurare a egalității și echității de șanse a copiilor cu CES, dar totuși apreciem tendințele pozitive și reiterăm necesitatea extinderii/extrapolării acestora la învățământul vocațional și chiar la cel superior [Apud 11].

În Raportul UNICEF se concluzionează: „Calitatea educației este considerată o problemă orizontală ce îi afectează pe toți și la soluționarea acesteia poate participa fiecare. Oricine poate contribui la schimbare: statul – cu politici relevante, sectorul de afaceri – cu expertiză, experiență și formularea necesităților, ONG-urile și organizațiile internaționale – cu recomandări utile, precum și fiecare cetățean motivat” [Cf.8].

Concluzii și recomandări finale

Cu statut de recomandare, la finele studiului nostru insistăm asupra informării și formărilor imediate și extinse a cadrelor manageriale și didactice în domeniul educației incluzive, inclusiv a celor din învățământul vocațional și din colegii, dar și a celor de la facultățile cu profil non-pedagogic. De asemenea, rămâne indispensabilă inițierea unor campanii publicitare privitoare la importanța obținerii unor calificări profesionale de către tinerii cu CES, chiar dacă aceștia nu înregistrează performanțe academice sporite. În toate sferile de activitate avem nevoie de oameni care prestează servicii diferite, deseori doar tangențiale cu meseria obținută, dar important este ca aceștia să se afle în activitate și să se simtă tratați în mod egal și să fie ajutați acolo unde au nevoie. Alte măsuri absolut necesare ar fi: continuarea informării comunității despre dreptul persoanelor cu dizabilități la instruire; introducerea cadrelor didactice de sprijin și în învățământul vocațional; adaptarea instituțiilor de învățământ la necesitățile copiilor cu CES; asigurarea accesului (deplasării) copiilor cu CES la instituțiile de învățământ etc.

Referințe:

1. ALBU, G. *O abordare umanistă a educației*. Pitești: Paralela 45, 2017. ISBN 978-973-47-2545-8
2. Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr.60 din 30.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.155-159/508.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, nr.723 din 08.09.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.335-339/827.
4. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.126-128, art.428.
5. http://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/library/human_development/nhdr-2016.html
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, nr.944 din 14.11.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.345-351.
7. *Codul Educației al Republicii Moldova*. Chișinău, 2014.
8. *Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului*. Chișinău 2009; https://www.unicef.org/moldova/educatia_de_baza_Rom.pdf
9. CARA, A. *Implementarea educației incluzive în Republica Moldova*, Studiu de politici publice, 2014, pe: http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/Studiu_Cara_Angela.pdf
10. MALCOCI, L. *Impactul programului „Comunitate incluzivă – Moldova” asupra beneficiarilor*. Studiu sociologic. <http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/BIA.pdf>
11. GORAȘ-POSTICĂ, V. Inegalitățile în educație. În: *Raportul național pentru dezvoltare umană 2015-2016*. Chișinău: IDIS Viitorul.

Date despre autori:

Viorica GORAȘ-POSTICĂ, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: vgoras@yahoo.com

Svetlana GUTU, doctor în drept, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova.

Prezentat la 14.03.2018